

Nr 42.

Ankom till riksdagens kansli den 7 juni 1940 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443), dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 17 maj 1940 dagtecknad proposition, nr 284, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g

om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443).

Härigenom förordnas, *dels* att § 19 mom. 1 e), § 22 e), § 24¹⁾, § 27 mom. 3 A samt § 55 värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443) skola upphöra att gälla, *dels* att § 1, § 3 mom. 1, § 4, § 5 mom. 2, § 7, § 16 mom. 2, 3, 4 och 5, § 19 mom. 3 och 4, § 26, § 27 mom. 2 och 2 a¹⁾, § 33 mom. 1 samt § 34 mom. 2 samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan sägs, *dels ock* att till § 19 skall fogas ett nytt moment, betecknat 5, av nedan angivna lydelse.

§ 1.

Svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår, under vilket han fyller tjugu år, till och med det, under vilket han fyller fyrtiosex år.
Är svensk — — — i riket.

§ 3.

1. Värnplikten fullgöres i beväringen och landstormen. Tjänstetiden i beväringen är sexton år.

I krigstid — — — de inkallade.

§ 4.

Från värnpliktens fullgörande frikallas den, som till följd av lyte, stadigvarande sjukdom, kroppslig svaghet eller annan dylik orsak icke är duglig till krigstjänst.

§ 5.

2. Tjänstetiden i — — — mom. 1 sägs.

Har värnpliktig utan laga förfall eller beviljat uppskov under något år uteblivit från inskrivning eller under något år av tjänstetiden uteblivit från honom enligt § 27 under samma år åliggande tjänstgöring, må detta icke räknas honom till godo såsom tjänsteår i beväringen, förrän han fullgjort

¹⁾ Se 1939: 223.

all honom enligt § 27 åliggande tjänstgöring eller tjänstgöringsskyldighet enligt nämnda lagrum av annat skäl icke längre föreligger för honom. Huru förhållas skall, då värnpliktig uteblivit från endast del av årets tjänstgöring, bestämmer Konungen.

§ 7.

Vapenför värnpliktig uttages till *linjetjänst*. Icke vapenför värnpliktig, som icke är till krigstjänst oduglig, uttages till *handräckningstjänst*.

§ 16.

2. Förefinnes anledning till uppskov enligt mom. 1 ännu vid inskrivningsförrättningen det år, under vilket den värnpliktige fyller tjugufyra år, befrias han från fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring.

3. Bliver inskriven värnpliktig till följd av sådan orsak, som omförmäles i § 4, oduglig till krigstjänst, äger han att, på framställning hos behörig inskrivningsnämnd, varda frikallad från värnpliktens vidare fullgörande.

4. I enahanda ordning skall vidare från fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring befrias:

- a) till svensk — — — tjugusex år;
- b) svensk medborgare — — — tjugusex år; samt
- c) en var — — — mom. 1 stadgas.

5. Där, utan att fall, varom ovan i denna paragraf sägs, är för handen, synnerliga skäl därtill föreligga, må Konungen helt eller delvis befria inskriven värnpliktig, som därom anhåller, från fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring.

§ 19.

3. Under den — — — av sjörullföringsbefälhavaren.

Beslut, som av områdesbefälhavaren meddelas i sådant ärende, skall underställas näst därefter sammanträdande inskrivningsrevision och må ej gälla, förrän detsamma blivit av revisionen prövat; dock att sjörullföringsbefälhavares beslut beträffande å sjömanshus inskriven värnpliktig, som med laga förfall varit frånvarande från inskrivningsförrättning, skall gälla, till dess detsamma blivit av revisionen prövat.

4. Sjørullföringsbefälhavaren må även under den del av året, som infaller emellan inskrivningsrevisionens sammanträde och näst infallande inskrivningsförrättning, utöva i mom. 3 omförmälda åligganden och befogenheter beträffande å sjömanshus inskriven värnpliktig, vilken med laga förfall varit frånvarande från inskrivningsförrättning för sjömanshus eller som haft fast anställning såsom sjökadett, kustartillerikadett, reservkadett, mariningenjörskadett, marinintendentskadett eller reservintendentskadett.

Under nu nämnd tid må jämväl inskrivningsbefälhavare beträffande å sjömanshus icke inskriven värnpliktig, som haft fast anställning såsom sjökadett, kustartillerikadett, reservkadett, mariningenjörskadett, marinintendentskadett eller reservintendentskadett, utöva i mom. 3 omförmälda åligganden och befogenheter.

Beslut, som — — — inskrivningsnämnden prövat.

5. I andra fall än som i mom. 3 och 4 avses må Konungen, när särskilda skäl därtill äro, medgiva icke inskriven värnpliktig eller värnpliktig, som vid tidigare inskrivningsförrättning eller eljest frikallats från värnpliktens fullgörande, att undergå inskrivning utan att avvakta näst infallande inskrivningsförrättning. Sådan inskrivning ombesörjes av vederbörande inskrivningsbefälhavare eller sjöfullföringsbefälhavare med de åligganden och befogenheter, som enligt mom. 1 tillhöra inskrivningsnämnd.

§ 26.

Av infanteriet, trängtrupperna och intendenturtrupperna tilldelade, till linjetjänst uttagna värnpliktiga, vilka icke avlagt studentexamen eller erhållit avgångsbetyg från gymnasiet eller lyceets näst högsta årsklass vid allmänt läroverk eller vid annan läroanstalt förvärvat ett kunskapsmått, som, enligt vad Konungen förordnar, skall anses däremot svara, uttagas 20 % för utbildning till underbefäl eller fackmän.

§ 27.

2. Tjänstgöringstid för värnpliktiga, uttagna till handräckningstjänst.

Till handräckningstjänst uttagen värnpliktig är skyldig att, på sätt Konungen närmare förordnar, under fredstid tjänstgöra i sammanlagt ett-hundraåttio dagar, vilken tjänstgöring skall fullgöras antingen i en följd eller ock med en första och en andra tjänstgöring. Tjänstgöringen skall fullgöras före utgången av andra året efter inskrivningsåret.

2 a. Beredskapstjänstgöring.

Värnpliktig, som uttagits till linjetjänst vid hären eller i linjetjänst tilldelats kustartilleriet, är skyldig att under fredstid, där Konungen med hänsyn till krigsberedskapen så prövar nödigt och i den ordning Konungen bestämmer, fullgöra en beredskapsövning om högst trettio dagar före utgången av fjärde året efter inskrivningsåret.

§ 33.

1. För värnpliktig — — — annorlunda bestämma:

a) att den värnpliktige under hela sin tjänstetid tillhör icke blott det truppslag vid hären eller den tjänst vid marinen eller flygvapnet, som han tilldelats eller vartill han överförts, utan även den värnpliktsgrupp, vartill han uttagits eller överförts;

b) att den — — — han överföres; samt

c) att, om — — — tillhörande landstormen.

§ 34.

2. Värnpliktig, som i mom. 1 omförmäles, överföres till linjetjänst, därest han ej med hänsyn till sin kroppsbeskaffenhet eller eljest bör överföras till handräckningstjänst.

Denna lag träder i tillämpning omedelbart efter utfärdandet, där ej annat framgår av det följande.

De nya bestämmelserna i § 1 och § 3 mom. 1 skola — utan hinder av vad § 52 värnpliktslagen innehåller däremot stridande — första gången tillämpas å de värnpliktiga, vilka enligt de äldre bestämmelserna skolat med utgången av år 1940 jämlikt § 1 upphöra att vara värnpliktiga eller jämlikt § 3 mom. 1 övergå till landstormen.

Bestämmelserna i § 27 mom. 2 och 2 a skola i sin äldre lydelse alltjämt tillämpas å före år 1940 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga.

År 1940 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga skola i den ordning Konungen närmare bestämmer överföras till linjetjänst.

I samband med berörda proposition^e har utskottet till behandling förehått två före propositionens avlämnande väckta motioner, nämligen nr 78 i första kammaren av herr *Ewerlöf m. fl.* och nr 139 i andra kammaren av herr *Liedberg m. fl.*

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte för sin del besluta den ändring i § 24 värnpliktslagen, att inskränknigen i antalet till vapenutbildning i fredstid uttagna värnpliktiga upphäves samt att vissa i motiveringen till motionerna i övrigt angivna önskemål måtte av riksdagen beaktas.

I motiveringen till motionerna har uttalats, att motionärerna, för den händelse ett upphävande av kategoriklyvningen icke nu ansåges lämpligt, alternativt yrkade, att § 24 värnpliktslagen uppmjukades så att Kungl. Maj:t bemyndigades överföra till linjetjänst ett så stort antal man utöver de fastställda kontingenterna, som av särskilda skäl ansåges böra utbildas i vapentjänst och denna bestämmelse borde då givas retroaktiv verkan beträffande de hittills utbildade. Vidare har i motionen anförts bland annat följande:

Till skillnad mot tidigare bestämmelser har från och med ikraftträdandet av 1925 års värnpliktslag befrielse ägt rum redan vid inskrivningen av sådana värnpliktiga, för vilka i § 4 mom. 2 värnpliktslagen angiven försörjningsplikt förelegat. De äldre bestämmelserna föreskrovo uppskov och befrielse först om de åberopade skälen förelågo ännu det år, då den värnpliktige fyllde 24 år. Enär med förbättrade ekonomiska förhållanden försörjningsplikten i många fall mycket snart upphör och då upprörande fall av missbruk förekommit (såsom underlåtenhet att fullgöra den försörjningsplikt, för vilken befrielse medgivits), synes en återgång till de äldre bestämmelserna önskvärd och påkallad.

I detta sammanhang må också en annan fråga uppmärksammas. Under de senaste månaderna torde många värnpliktiga, som blivit frikallade på grund av bestämmelserna i § 4 mom. 1 värnpliktslagen, ha gjort framställning att få undergå förnyad läkarbesiktning i avsikt att bliva förklarade vapenföra. De ha själva icke ansett sig lida av något lyte och de ha velat fullgöra vad de betraktat som en fosterländsk plikt. Medgivande av sådan efterbesiktning och uppflyttning till högre grad av vapenförhet måste emel-

lertid med gällande bestämmelser i varje särskilt fall lämnas av Konungen. Förfarandet synes onödigt tungt. Inskrivningsnämnder och inskrivningsbefälhavare borde kunna erhålla generellt medgivande att i förekommande fall avgöra frågor av detta slag. Många värnpliktiga draga sig säkerligen för ett vidlyftigt ansökningsförfarande men skulle gärna giva sig tillkänna, om saken kunde ordnas genom en enkel hänvändelse till rullföringsbefälhavaren. Det relativt stora antal, som frikallats på grund av oduglighet till krigstjänst, sammanhänger säkerligen också med att vederbörande läkare ofta ansett sig kunna vara tämligen frikostiga med frikallelser. Även härutinnan skulle säkerligen ett bättre förhållande uppnås, om alla vapenföra inkallades till vapenutbildning.

Beträffande de skäl, som i övrigt anförts till stöd för de föreliggande förslagen, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionerna.

I propositionen hava behandlats flera skilda spörsmål berörande värnpliktslagen. Vid redogörelsen för de till behandling föreliggande förslagen kommer utskottet att följa den indelning av ämnet, som tillämpats i propositionen.

I. Ändring av värnpliktsåldern samt tjänstetiden i beväringen och landstormen (värnpliktslagen §§ 1 och 3).

Genom särskild proposition, nr 275, har Kungl. Maj:t föreslagit vissa förändringar i arméns krigsorganisation m. m. Statsutskottet har i sitt utlåtande nr 4 i allt väsentligt tillstyrkt sistnämnda proposition.

I värnpliktshänseende påkallar den föreslagna förändrade arméorganisationen, för att det därigenom uppkommande ökade personalbehovet skall säkerställas, att tjänstetiden i beväringen utökas med ett år och sålunda bestämmas till 16 år i stället för nuvarande 15. Då landstormen härigenom går miste om en årsklass, erfordras jämväl en ökning av tjänstetiden i landstormen med ett år, eller med andra ord en höjning av värnpliktsålderns övre gräns från nuvarande 45 till 46 år.

I anslutning till det anförda upptager det föreliggande lagförslaget *dels* den ändringen i § 1 värnpliktslagen, att svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår, under vilket han fyller tjugu år, till och med det, under vilket han fyller fyrtiosex år, *dels ock* ändrad lydelse av § 3 mom. 1, varigenom tjänstetiden i beväringen bestämmas till sexton år.

De nya bestämmelserna avses skola tillämpas första gången å de årsklasser, vilka enligt nuvarande bestämmelser skolat med utgången av år 1940 upphöra att vara värnpliktiga respektive överföras till landstormen.

II. Frågan om de värnpliktigas hänföraende till årsklass (årsgrupp) (§ 5 mom. 2 värnpliktslagen).

I skrivelse den 8 november 1939 har riksdagens militieombudsman gjort framställning rörande åtskilliga spörsmål beträffande de värnpliktigas rull-

föring och inkallelse, vilka spörsmål blivt aktuella genom erfarenheter i sammanhang med inkallelser till förstärkt försvarsberedskap.

Över denna framställning har överbefälhavaren över rikets försvarskrafter avgivit yttrande.

Föredragande departementschefen, statsrådet Sköld, har härutinnan anfört följande:

Den nuvarande ordningen för de värnpliktigas rullföring och inkallelse till tjänstgöring har i vissa avseenden fungerat på ett mindre tillfredsställande sätt, då den utsatts för större påfrestningar, såsom var fallet vid höstens inkallelser till förstärkt försvarsberedskap. Visserligen torde då en viss ovana vid dylika inkallelser av mera omfattande slag hava bidragit till svårigheterna, men under alla förhållanden kvarstå — såsom militieombudsmannen i sin förenämnda skrivelse närmare framhållit — vissa brister i systemet, som skulle kunna avhjälpas genom ändrade bestämmelser. En av dessa brister har avseende å de värnpliktigas hänförande till årsklass (årsgrupp). Nu gällande bestämmelser därutinnan äro, såsom militieombudsmannen och chefen för försvarsstaben framhållit, ägnade att medföra en viss oklarhet ur inkallelseynpunkt, i det att den värnpliktiges födelseår stundom icke överensstämmer med året för den årsklass (årsgrupp), vartill han hänföres. Denna olägenhet torde, såvitt värnpliktslagen angår, kunna undanröjas genom en ändring i § 5 mom. 2 av den innebörd chefen för försvarsstaben föreslagit. En dylik ändring upptages därför i det lagförslag jag här går att framlägga.

III. Upphävande av värnpliktslagens bestämmelser om befrielse på grund av familjeskäl från värnpliktens fullgörande i fredstid (§ 4 värnpliktslagen).

Den nu gällande värnpliktslagen innehåller härom i 4 § 2 mom.:

Från värnpliktens fullgörande under fredstid befrias:

a) den, vilken vid den tidpunkt, då han enligt § 5 är skyldig att inställa sig till inskrivning, har hustru eller barn, som är för sitt uppehälle väsentligen beroende av hans arbete; samt

b) den, som är ende arbetsföre sonen, sonsonen eller dottersonen till orkeslös eller vanför fader, farfader, morfader eller till änka, fränskild eller övergiven hustru eller ogift kvinna, ende arbetsföre fostersonen till orkeslös eller vanför fosterfader eller till fostermoder eller ende arbetsföre brodern till ett eller flera minderåriga eller vanföra faderlösa syskon, dock endast såvida sagda föräldrar, far- eller morföräldrar eller fosterföräldrar eller syskon äro för sitt uppehälle väsentligen beroende av hans arbete.

Har sådan för sitt upphålle av den värnpliktiges arbete väsentligen beroende anhörig, som under b) sägs, av samme värnpliktige erhållit försörjning alltifrån början av närmast föregående kalenderår eller, där behovet av försörjning uppstått först vid senare tidpunkt, alltifrån behovets uppkomst, skall den värnpliktige även i det fall, att han icke är den ende arbetsföre sonen, sonsonen, dottersonen, fostersonen eller brodern, befrias från värnpliktens fullgörande under fredstid, därest han är den ende, som, såvitt veterligt är, kan lämna nödigt försörjningsbidrag.

Bestämmelserna i denna del överflyttades utan saklig förändring från 1925 års till 1936 års värnpliktslag. Särskilda utskottet framhöll emellertid i sitt härutinnan av riksdagen godkända utlåtande nr 1 vikten av att de

omständigheter, som kunde komma att åberopas till stöd för ansökningar om befrielse från värnpliktens fullgörande under fredstid enligt § 4 mom. 2, underkastades en noggrann prövning.

Statistiken rörande de värnpliktiga utvisar, att de i § 4 mom. 2 b) och c) 1925 års värnpliktslag (§ 4 mom. 2 a) och b) i 1936 års värnpliktslag) angivna befrielseorsakerna medföra relativt stor avgång i värnpliktskadern. Medeltalet befriade från värnpliktens fullgörande under fredstid av angivna orsaker utgjorde sålunda under tiden 1926—1939 1,875 per år, motsvarande ett procenttal av 3,07 av samtliga inskrivningsskyldiga. Häri äro dock icke de inräknade, vilka befriats senare än vid inskrivningstillfället.

Årets riksdag har antagit det genom propositionen nr 94 framlagda förslaget till förordning om familjebidrag åt värnpliktiga under tjänstgöring i fredstid (fredsfamiljebidragsförordning), innebärande bland annat, att flertalet av de i § 4 mom. 2 värnpliktslagen angivna kategorierna försörjningsberättigade, dock ej far- och morföräldrar samt syskon, skola få komma i åtnjutande av ett i förhållande till vad som nu gäller väsentligt förbättrat familjebidrag.

Frågan om en jämkning av nyss berörda stadganden i värnpliktslagen har varit på tal i samband med tillkomsten av fredsfamiljebidragsförordningen. Sedermera har inom försvarsdepartementet upprättats en särskild promemoria i ämnet, över vilken yttranden avgivits av vissa såväl militära som civila myndigheter.

Föredragande departementschefen har rörande detta spörsmål anfört:

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår torde tiden nu vara inne för en omprövning av gällande värnpliktslags stadganden om befrielse av familjeskäl från värnpliktens fullgörande under fredstid. Vid övervägande av denna fråga har jag kommit till den uppfattningen, att ett fullständigt slopande av dessa bestämmelser innebär den mest rationella lösningen. Väl kan detta synas innebära en långt gående åtgärd, men med hänsyn såväl till de nya fredsfamiljebidragsbestämmelserna som till önskvärdheten att under nuvarande förhållanden kunna uttaga så stor del som möjligt av landets levande värnkraft kan den alternativt föreslagna utvägen med uppskov på grund av familjeskäl under visst antal år och därefter befrielse icke sägas vara rationell. Jag förbiser härvid icke, att familjeskäl i enstaka fall även i framtiden kunna vara av beskaffenhet att böra föranleda uppskov med fredstjänstgöringen. För dessa fall torde emellertid de i § 16 mom. 5 och § 17 mom. 1 d) värnpliktslagen givna föreskrifterna om befrielse från, respektive uppskov med tjänstgöring vara tillfyllest.

På grund av vad nu anförts har i det upprättade lagförslaget § 4 mom. 2 fått utgå ur lagen, varjämte härav betingade redaktionella jämkningar i vissa andra lagrum vidtagits. Därvid har jag även funnit mig böra föreslå, att den befrielse från värnpliktens fullgörande under fredstid, som nu kan meddelas jämlikt § 16 mom. 2, 4 och 5, anges skola avse fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring; den nuvarande lydelsen kan nämligen föranleda till den icke avsedda tolkningen, att jämlikt nämnda lagrum befriade värnpliktiga icke skulle kunna i fredstid inkallas till tjänstgöring jämlikt § 28 eller 36 mom. 2. Något stadgande om att befrielsen jämväl skall avse landstormsövning jämlikt § 36 mom. 1 torde icke vara påkallat; värnpliktig,

som på grund av befrielse icke fullgjort någon tjänstgöring tidigare, torde emellertid i allmänhet icke komma att inkallas till landstormsövning.

I detta sammanhang torde böra påpekas, att i och med borttagandet av befrielsegrunderna ur värnpliktslagen den tanken ligger nära till hands att upptaga de på grund av hittills gällande bestämmelser befriade värnpliktigas värnpliktsförhållanden till ny omprövning. Denna fråga, vilken sammanhänger med frågan om förnyad prövning av inskrivningsförhållandena för vissa värnpliktiga, som tidigare frikallats på grund av kroppsfel, är emellertid av så komplicerad natur, att jag icke nu är beredd att upptaga den samma till närmare bedömande.

Enligt det av departementschefen åberopade stadgandet i § 16 mom. 5, sådant detsamma kommer att lyda enligt det nu föreliggande förslaget, må Kungl. Maj:t, där synnerliga skäl därtill föreligga, helt eller delvis befria inskriven värnpliktig, som därom anhåller, från fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring. Enligt § 17 mom. 1 d) kan uppskov till nästföljande år med den i § 27 föreskrivna första tjänstgöring eller tjänstgöring i en följd för värnpliktiga, uttagna till linjetjänst, vid inskrivningen medgivas bl. a. värnpliktig, som visar, att tjänstgöringens fullgörande skulle bereda honom eller av hans arbete beroende nära anhöriga väsentliga svårigheter eller olägenheter.

I förevarande sammanhang erinras om de önskemål rörande § 4 i lagen, som framställdes i de föreliggande *motionerna*.

IV. Upphävande av värnpliktslagens bestämmelser om den s. k. kategoriklyvningen (värnpliktslagen § 7 m. fl.).

I förberörda departementspromemoria har även till behandling upptagits frågan om upphävande av värnpliktslagens bestämmelser om den s. k. kategoriklyvningen. Härom har i promemorian anförts bland annat följande:

Kategoriklyvningen — vilken av 1919 års försvarsrevision föreslogs i besparingssyfte — upptogs i 1924 och 1925 års försvarspropositioner och genomfördes i sistnämnda års försvarsordning samt bibehölls i 1936 års försvarsordning. Den innebär i huvudsak, att de vapenföra värnpliktiga uppdelas i två olika kategorier, nämligen för linjetjänst avsedda och ersättningsreserv. Den förra kategorien skall erhålla en sådan fredsutbildning, att av densamma krigsdugliga formationer i erforderlig omfattning kunna omedelbart organiseras vid inträffande mobilisering. Ersättningsreserven däremot erhåller endast en helt kort grundläggande utbildning i fred, så att den vid mobilisering kan ingå i depåerna för att efter kompletterande utbildning dels ersätta avgången vid fälthären, dels vid behov tagas i anspråk för uppsättande av nya formationer. Handräckningstjänsten i fredstid utföres huvudsakligen av ersättningsreserven. För säkerställandet av mobiliseringsbehovet uttages till linjetjänst — förutom samtliga vapenföra studenter och likställda, samtliga inom Gotlands militärområde inskrivna vapenföra värnpliktiga ävensom vissa å sjömanshus inskrivna värnpliktiga — ett till siffran bestämt antal av övriga vapenföra värnpliktiga. Till ersättningsreserven uttages återstoden av de vapenföra värnpliktiga.

Där så med hänsyn till storleken av årskontingenten värnpliktiga finnes böra ske, äger Konungen förordna, att viss del av de till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga icke skall inkallas till tjänstgöring under fredstid.

Beträffande kategoriklyvningens verkningar framgår av statistiken rörande de värnpliktiga, att av de under åren 1926—1939 vid lantrullföringsområdena inskrivningsskyldiga värnpliktiga, i medeltal per år 61,605, ett antal av, likaledes i medeltal, 14,312 uttagits till ersättningsreserven, motsvarande en procentsiffra av omkring 23. Av årsklasserna 1926—1939, tillhoppa ungefär 850,000 man, utgöras i runt tal 200,000 man av ersättningsreservister. På grund av tillämpningen av stadgandet om befogenhet för Konungen att icke inkalla viss del av ersättningsreserven till tjänstgöring under fredstid har av årsklasserna 1926—1939 ett ungefärligt sammanlagt antal av 40,000 man icke erhållit någon utbildning.

Emellertid hava med hänsyn till det utrikespolitiska läget ersättningsreservister alltsedan år 1938 i viss omfattning tagits i anspråk för fullgörande av andra uppgifter än handräcknings- och depåtjänst, varjämte överföringar av ersättningsreservister till linjetjänst förekommit.

Ett upphävande av kategoriklyvningen kommer enligt vad som framgår av en i 1930 års försvarskommissions betänkande, del V, sid. 4, intagen sammanställning att medföra en höjning av antalet linjetjänstare under åren 1941—1945 med följande antal för ett vart av nämnda år: 6,700, 3,100, 2,400, 1,000 och 300. Sammanställningen utvisar vidare, att av 1940 års klass 9,000 man beräknas bliva uttagna till ersättningsreserven. Med hänsyn härtill synes det böra övervägas att omföra dessa värnpliktiga till linjetjänst, vilket lärer påkalla särskild lagbestämmelse.

De myndigheter, vilka avgivit utlåtanden över promemorian, hava samtliga beträffande själva principfrågan om kategoriklyvningens upphävande uttalat sig för en sådan åtgärd. Beträffande yttranden innehåll i övrigt må hänvisas till propositionen (sid. 13—14).

Föredragande departementschefen har yttrat bland annat följande:

Även jag hyser den uppfattningen, att åtgärder nu böra vidtagas för ett upphävande av kategoriklyvningen. Icke minst med hänsyn till den i det föregående berörda nya krigsorganisationen, som innebär en kraftig utökning av linjeförbanden, torde alla möjligheter att öka linjekontingenterna böra tillvaratagas. I den mån dessa kontingenter på grund av nativitetsnedgången komma att minskas, torde det bliva erforderligt att framdeles tillgripa ytterligare åtgärder, bland annat i enlighet med de av arméförvaltningen anförda riktlinjerna. Med lösningen av dessa spörsmål torde emellertid såsom jag i det föregående anført tillsvidare få anstå.

Jag finner mig sålunda böra förordna, att sådana ändringar nu vidtagas i värnpliktslagen, att kategoriklyvningen upphäves. Till en början bör det grundläggande stadgandet i § 7 värnpliktslagen ändras därhän, att alla vapenföra värnpliktiga uttagas till linjetjänst och icke vapenföra värnpliktiga, som icke äro till krigstjänst odugliga, till handräckningstjänst. I anslutning till ändringen i § 7 föreslås, att § 24, vilken reglerar de värnpliktigas fördelning på linjetjänst, ersättningsreserv och handräckningstjänst, skall helt utgå. Fördelningen av linje- och handräckningstjänstarna på de olika försvarsgrenarna förutsättes skola ske enligt i kommandoväg utfärdade bestämmelser på grundval av tillgången på värnpliktiga samt med hänsyn till mobiliserings- och fredsbehoven.

I det uppgjorda lagförslaget har vidare § 55 föreslagits skola utgå, varjämte erforderliga följändringar vidtagits i §§ 19, 22, 26, 27, 33 och 34. I avslutning till dessa ändringar har det av chefen för marinen gjorda yrkandet om ändring i § 19 mom. 4 beaktats och sålunda ordet »mariningenjörspirant» utgått ur lagtexten.

Såsom i det föregående anförts har chefen för marinen på anförda skäl hemställt om sådan ändring av värnpliktslagen § 27 mom. 2 a, att den där omnämnda beredskapsövningen — vilken nu åvilar värnpliktig, som uttagits till linjetjänst vid hären eller till ersättningsreserven — komme att åläggas jämväl värnpliktig, som uttagits till linjetjänst vid kustartilleriet. Med hänsyn till vad chefen för marinen anført och då den ifrågasatta lagändringen torde komma att medföra en beaktansvärd ökning av kustartilleriets krigsberedskap, har jag ansett mig böra biträda detta förslag. I lagförslaget har därför i § 27 mom. 2 a stadgats skyldighet jämväl för kustartilleriets till linjetjänst uttagna värnpliktiga att fullgöra beredskapsövning.

Såsom anförts i den förenämnda promemorian kan det beräknas, att av 1940 års klass omkring 9,000 man komma att tilldelas ersättningsreserven. Vid sådant förhållande torde på sätt i promemorian jämväl anförts böra övervägas att överföra dessa värnpliktiga — vilkas uttagning till ersättningsreserven redan bestämts vid årets inskrivningsförrättningar — till linjetjänst. För min del anser jag en dylik åtgärd befogad, och fördenskull har i lagförslaget införts en övergångsbestämmelse rörande omföring av ersättningsreservisterna av 1940 års klass till linjetjänst i den ordning Konungen bestämmer. Även i övrigt äro vissa övergångsbestämmelser erforderliga, vilka närmare framgå av lagförslaget.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om yrkandena i de till behandling föreliggande *motionerna*.

V. Visst tillägg till § 19 värnpliktslagen.

Föredragande departementschefen har härom anført:

Erfarenheten ger vid handen, att det skulle vara önskvärt att i vissa fall kunna verkställa inskrivning av värnpliktiga, som så önska, mellan inskrivningsrevisions sammanträde och påföljande års inskrivningsförrättning, något som med nu gällande bestämmelser icke låter sig göra annat än i ett i 19 § 4 mom. angivet specialfall. Chefen för armén har därvid pekat på det fallet, att svenska i utlandet bosatta medborgare efter världskrigets utbrott hit återvänt för att inskrivas såsom värnpliktiga. Men även för det fall, att tidigare av en eller annan anledning från värnplikten frikallade personer önskat bliva inskrivna såsom värnpliktiga, hava de nu gällande bestämmelserna visat sig hinderliga.

På grund av vad nu anförts synes till § 19 värnpliktslagen böra göras ett tillägg av innebörd, att Konungen må, när särskilda skäl därtill äro, medgiva icke inskriven värnpliktig eller värnpliktig, som vid tidigare inskrivningsförrättning eller eljest frikallats från värnpliktens fullgörande, att undergå inskrivning utan att avvakta näst infallande inskrivningsförrättning. Sådan inskrivning torde böra ombesörjas av vederbörande inskrivningsbefälhavare eller sjöfullföringsbefälhavare. Bestämmelserna härom torde böra sammanfattas i ett nytt femte moment till § 19 värnpliktslagen.

I propositionen (sid. 17—18) hava vidare redovisats vissa spørsmål, som icke föranlett Kungl. Maj:t att i propositionen framlägga något förslag för

riksdagen. Sålunda har redogörelse lämnats för ett av *bevakningsutredningen* den 15 april 1940 avgivet förslag, att meniga värnpliktiga tillhörande landstormen skulle i viss utsträckning ställas till polismyndigheternas förfogande för bevakningen i städer och stadsliknande samhällen. Vidare har redogjorts för vissa inkallelser till extra beredskapstjänstgöring.

Den föreliggande propositionen innefattar flera vart för sig betydelsefulla förslag, syftande till ett uttagande av folkets försvarskraft i vidgad utsträckning. För sådant ändamål föreslås utökning av tjänstetiden i beväringen med ett år och höjning av värnpliktsålderns övre gräns i motsvarande mån, upphävande av de i § 4 värnpliktslagen intagna bestämmelserna om befrielse på grund av familjeskäl från värnpliktens fullgörande i fredstid samt upphävande av stadgandena om den s. k. kategoriklyvningen. I propositionen ingå även förslag om avhjälpan av vissa brister såväl i inkallelssystemet som i värnpliktslagens stadganden om inskrivning.

I fråga om det föreslagna upphävandet av nämnda bestämmelser om befrielse från fredstjänstgöring har i propositionen påpekats, att kretsen av underhållsberättigade enligt den nyligen antagna freds familjebidragsförordningen avgränsats något snävare än vad fallet är med de i § 4 mom. 2 värnpliktslagen angivna anhöriga till den värnpliktige, i det att far- och morföräldrar samt syskon ställts utanför förordningens tillämpning. Frågan om denna avgränsning var föremål för övervägande under förarbetena till förordningen. Sociala försvarsberedskapskommittén yttrade härom bland annat, att kommittén utgått från att de fall, då värnpliktiga försörja dylika anhöriga, vore så pass sällsynta, att de icke borde föranleda avvikelser från den rationella gräns, som den legala underhållsskyldigheten innebure. Föredragande departementschefen har i den nu föreliggande propositionen uttalat, att familjeskäl i enstaka fall även i framtiden kunde vara av beskaffenhet att böra föranleda uppskov med fredstjänstgöringen. För dessa fall syntes emellertid enligt departementschefens mening de i § 16 mom. 5 och § 17 mom. 1 d) värnpliktslagen givna, även i framtiden kvarstående föreskrifterna vara tillfyllest. Denna möjlighet torde kunna tagas i anspråk för fall som nu avses. Enligt utskottets mening kan det emellertid ur de synpunkter, som ligga till grund för det nu behandlade förslaget, ifrågasättas om icke en lämpligare utväg att komma tillrätta med dylika fall vore att utvidga kretsen av de till familjebidrag berättigade åtminstone till den värnpliktiges minderåriga syskon. Då utskottet förutsätter, att departementschefen kommer att med uppmärksamhet följa utvecklingen på hithörande områden, anser sig utskottet icke nu böra upptaga detta spörsmål.

I övrigt har utskottet icke funnit skäl till erinran mot ifrågavarande lagförslag.

De till behandling föreliggande motionerna torde i stort sett kunna anses besvarade genom ett bifall till propositionen.

Utskottet.

Under hänvisning till vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

A. att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen;
samt

B. att motionerna I: 78 och II: 139, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 juni 1940.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:
från första kammaren: herrar *Norman, Tamm, Löfvander, Olof Carlsson, Wi-
strand, Sten, Näslund** och *Nils Elowsson*;
från andra kammaren: herrar *Hage, Olovson* i Västerås, *Skoglund, Hallagård,
Sandström, Hansson* i Örebro, *Barnekow* och *Holm*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.
